

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ

Η πρωτεύουσα του χριστιανικού ρωμαϊκού κράτους, η πόλη που ταυτίστηκε με την ζωή της βυζαντινής αυτοκρατορίας, ιδρύθηκε από τον Κωνσταντίνο Α΄ και σηματοδότησε με την παρουσία της σημαντικές αλλαγές σε ολόκληρη την ανατολική περιφέρεια της μεσογείου. Η πόλη θεμελιώθηκε στις 8 Νοεμβρίου 324 και εγκαινιάστηκε στις 11 Μαΐου 330. Ιδρύθηκε στη θέση όπου βρισκόταν το Βυζάντιο, η αρχαία αποικία των Μεγαρέων την οποία είχε καταστρέψει το 196 π.Χ. ο Σεπτίμιος Σεβήρος ιδρύοντας στη θέση της μια νέα πόλη την οποία ονόμασε Αντονίνα. Από την αρχαία αυτή πόλη ελάχιστα ίχνη παρέμειναν καθώς και αυτή ισοπεδώθηκε από τον Κωνσταντίνο στη διάρκεια του πολέμου εναντίον του συναυτοκράτορά του Λικινίου.

Η επιλογή της τοποθεσίας, για την ίδρυση της νέας πρωτεύουσας, αιτιολογήθηκε με βάση τη «θεία έμπνευση». Ο Κωνσταντίνος μετέφερε στο περιβάλλον του, ότι ένας αετός εμφανίστηκε στον ύπνο του και άφησε ένα λίθο να πέσει στο χώρο του Βυζαντίου. Μετά την επιλογή της θέσης για τη νέα πρωτεύουσα ο αυτοκράτορας υπέδειξε την επέκταση των ορίων της πόλης.

Ο Φιλοστόργιος περιγράφει την επέκταση των ορίων της πόλης «Επιθυμώντας (ο Κωνσταντίνος) να αποτυπώσει την έκταση των ορίων για τα τείχη της νέας πόλης, άρχισε να προχωρεί κρατώντας ένα ακόντιο. Καθώς, όμως, προχωρούσε, εκείνοι που τον ακολουθούσαν σχημάτισαν την αντίληψη ότι είχε τελικά χαράξει πολύ μεγαλύτερα όρια από εκείνα τα οποία χρειαζόνταν. Στο τέλος κάποιος ανάμεσά τους τον ρώτησε : ως ποίο σημείο δέσποτα; έλαβε την απάντηση : μέχρις ότου σταματήσει εκείνος που προχωρεί μπροστά μου και με καθοδηγεί, υπονοώντας με αυτό, βέβαια, ότι κάποια θεϊκή παρουσία του έδινε οδηγίες για το τι έπρεπε να κάνει».

Ο Κωνσταντίνος θέλησε να αναπαράγει την τελετή του Ρωμύλου κατά την ίδρυση της Ρώμης αναδεικνύοντας έτσι την πόλη ως νέα Ρώμη και τον εαυτό του ως νέο Ρωμύλο. Η τελετή αντιστοιχούσε στη ρωμαϊκή consecratio την καθιέρωση δηλαδή της πόλης. Το γεωγραφικό κέντρο της πόλης ήταν ο «φόρος» το Ρωμαϊκό forum γύρω από το οποίο οργανωνόταν η δημόσια ζωή της πόλης. Ο γενικός προσανατολισμός της, ήταν ο φυσικός προσανατολισμός της χερσονήσου στην οποία και ιδρύθηκε.

Η πόλη ήταν «Επτάλοφος», όπως και η Ρώμη. Πολλαπλάσιο του αριθμού αυτού εμφανίζεται και στην διοικητική διαίρεση της πόλης σε δεκατέσσερις «ρηγιώνας», όπως και στη Ρώμη. Η Κωνσταντινούπολη εφοδιάστηκε με όλες τις διοικητικές εξουσίες που χαρακτήριζαν την πρωτεύουσα του ρωμαϊκού κράτους. Το Καπιτώλιο, η σύγκλητος, το πραιτόριο, το στρατηγείο και φυσικά το παλάτι, εγκαταστάθηκαν στη νέα πρωτεύουσα και τα κτίρια τους ήταν σημεία αναφοράς της νέας Ρώμης.

Η κύρια οδική αρτηρία της πόλης είχε προσανατολισμό από την Ανατολή προς τη Δύση και ταυτίζονταν με τον κύριο άξονα του «φόρου», στο κέντρο του οποίου τοποθετήθηκε ένας στύλος από πορφυρίτη λίθο, στην κορυφή του οποίου ήταν τοποθετημένο ένα υπερμεγέθες άγαλμα του αυτοκράτορα, ως Αυτοκράτορα - Ήλιου (Sol invictus). Το κεφάλι του αγάλματος ήταν στεφανωμένο με ακτινωτό στέμμα και ήταν στραμμένο προς την ανατολή και από αυτό τον προσανατολισμό προέρχεται και η ονομασία του ως «Ανθήλιον». Η πόλη τειχίστηκε και διακοσμήθηκε με τη φροντίδα του ίδιου του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου και σε μικρό χρονικό διάστημα η νέα πρωτεύουσα αναδείχτηκε σε πόλη κορυφαίας σημασίας.

Ο αυτοκράτορας Βάλης κόσμησε την πρωτεύουσα με το ομώνυμο υδραγωγείο, ενώ ο Θεοδόσιος Α΄ πρόσθεσε ένα νέο forum το οποίο έφερε το όνομά του, ενώ συχνά το forum αυτό ονομαζόταν φόρος του Ταύρου (forum Tauri). Στο κέντρο της πλατείας ήταν τοποθετημένος ένας κίονας του οποίου τις σπείρες κατ' απομίμηση του κίονα του Τραϊανού στη Ρώμη, εξιστορούνταν οι στρατιωτικοί θρίαμβοι του αυτοκράτορα, ενώ στην κορυφή υπήρχε ένας ασημένιος ανδριάντας του Θεοδοσίου, ο οποίος όμως καταστράφηκε από σεισμό και αντικαταστάθηκε από ένα μεγαλόπρεπé σταυρό.

Ο Αρκάδιος πρόσθεσε με τη σειρά του ένα νέο forum το οποίο έφερε το όνομά του και βρισκόταν στον άξονα της μέσης οδού που κατέληγε στην χρυσή πύλη. Το forum του Αρκαδίου βρισκόταν μετά το Αμάστρειον (forum Amastrianum) και το φόρο του Βοός (forum Bovis), που ονομάστηκε έτσι από ένα ορειχάλκινο άγαλμα βοδιού, το οποίο είχε έρθει από την Πέργαμο.

Η κύρια οδική αρτηρία της πόλης καλούταν «Μέση οδός» και διαχωριζόταν βορειοδυτικά του forum σε δύο κλάδους, από τους οποίους ο βορειοδυτικός κατέληγε στη «Χρυσή πύλη» των τειχών που είχε κτίσει

επεκτείνοντας την έκταση της πόλης ο Θεοδόσιος Β΄. Ο ανατολικός άξονας ξεκινούσε από το «Μίλιον», το δείκτη μέτρησης των οδικών αποστάσεων, ο οποίος βρισκόταν σε μια τετράγωνη πλατεία που αποκαλούνταν «Αυγουστεώνας», η οποία ήταν περίστυλη με διπλή σειρά κίωνων. Γύρω από την πλατεία αυτή υπήρχαν το «Ιερόν παλάτιον», η εκκλησία της «Αγίας Σοφίας» και ο ιππόδρομος. Η διαδρομή από την «Χρυσή» πύλη ως τον «Αυγουστεώνα» ήταν η θριαμβική οδός η «Via Triumphalis». Δυστυχώς από την Κωνσταντινούπολη όπως και από τις άλλες πρωτεύουσες που καθιέρωσε ο Κωνσταντίνος, ελάχιστα μνημεία έχουν απομείνει και τα ίχνη τους εντοπίζονται κυρίως στις φιλολογικές πηγές. Συγκεκριμένα στην Κωνσταντινούπολη από τα χριστιανικά μνημεία του Κωνσταντίνου, έχουμε ίχνη για την Αγία Σοφία την οποία άρχισε να κτίζει ο αυτοκράτορας δίπλα στο ανάκτορό του (ολοκληρώθηκε το 360). Από το ναό των Αγίων Αποστόλων του τέταρτου αιώνα, που κατασκευάστηκε με σκοπό να γίνει το μαυσωλείο του Κωνσταντίνου και αντικαταστάθηκε από τον αντίστοιχο ναό της εποχής του Ιουστινιανού, υπάρχει μια αρκετά κατατοπιστική περιγραφή, η οποία ανήκει στον Ευσέβιο - Βίος Κωνσταντίνου -. Ωστόσο παρά την έλλειψη ουσιαστικών μαρτυριών για τη μορφή των οικοδομημάτων της εποχής του Κωνσταντίνου, η μορφή των καταλοίπων της οικοδομικής δραστηριότητας που αναπτύχθηκε ως το 400 μ.Χ δηλώνει, πως η αρχιτεκτονική δραστηριότητα της εποχής ανέδειξε την Κωνσταντινούπολη σε κέντρο ύψιστης καλλιτεχνικής σημασίας.

Από τα κοσμικά κτίσματα, τις περίστυλες πλατείες και τα άλλα δημόσια κτήρια σχεδόν κανένα δεν έχει απομείνει. Ο ιππόδρομος, διευρυμένος από το Θεοδόσιο Α΄, εκτείνεται μέσα στην κοιλάδα σε μήκος είκοσι περίπου μέτρων με την εντυπωσιακή του υποδομή. Η βάση και το κιονόκρανο του τεράστιου κίονα στο οποίο υπήρχε το έφιππο άγαλμα του αυτοκράτορα σώζεται ακόμη. Υπάρχει ακόμη και η βάση ενός θριαμβικού τόξου πελώριου, που στηρίζεται σε τέσσερις δέσμες φολιαδωτών κίωνων.

Τα κτίσματα «κοινής ωφέλειας» σε όλη την πόλη καθώς και στα προάστια περιλαμβάνουν ακόμη λουτρά και δεξαμενές. Η πόλη είχε μεγάλη επάρκεια νερού καθώς υπήρχε μέριμνα από την πρώτη στιγμή για την ίδρυση και συντήρηση των υδραγωγείων. Υπήρχαν οι δημόσιες βρύσες τα λεγόμενα νυμφαία. Υπήρχαν ακόμα οι δημόσιες δεξαμενές, άλλες ανοιχτές και άλλες σκεπασμένες με θόλους. Αναφέρονται κατά σειρά οι

δεξαμενές : Από τις ανοιχτές κινστέρνες όπως ονομάζονται, αναφέρονται, του Αέτιου, του Ασπαρος, του Αγίου Μοκίου, του Εβδόμου και της Ιέρειας. Ως θολωτές (κλειστές - σκεπαστές) κινστέρνες αναφέρονται, η κινστέρνα του Βόνου, του Φιλοξένου (γνωστή και ως bin-bir-direk), η βασιλική(γνωστή και ως βασιλική του Ιλλου - σήμερα είναι γνωστή με το όνομα Yerebatansaray- το βυθισμένο παλάτι), η δεξαμενή του Μόδεστου, του Αρκαδίου, η μεγίστη (maxima), της Πουλχερίας, των Σαράντα μαρτύρων, της Αγίας Σοφίας, του ιερού παλατίου, της σφενδόνης, του Θεοδοσίου, του Κριού, η Χρυσοροή, της Παμμακάριστου, του Παντοκράτορος, του Μυρελαίου, στο παλάτι του Βοτανειάτη, του Χρηστού Αναφωνητή, του Αγίου Γεωργίου των Μαγγάνων, στο παλάτι των Μαγγάνων, του Αγίου Ιωάννη του Στουδίου, της Μαгнаύρας, της Πέτρας, στη συνοικία Cubali, στο λόφο Buyukotlurcu, στο τέμενος του Fatih, του Ζήνα ή Yokusu Bodrumi, η λεγόμενη Nurosmaniye, η δεξαμενή Ciftesaray και οι δεξαμενές του Vieux Serail. Εντυπωσιακός είναι και ο αριθμός των λουτρών που αναφέρονται.

Το ίδιο εντυπωσιακή είναι και η μορφή των ηπειρωτικών τειχών της Κωνσταντινούπολης, όπως αυτά κατασκευάστηκαν στην εποχή του Θεοδοσίου Β, των οποίων το μήκος φτάνει τα 7 χιλιόμετρα. Το κυρίως τείχος ορθώνεται σε ένα ύψος περίπου εννέα μέτρων, έχει πλάτος περίπου 4,5 μέτρα και διακόπτεται από 96 οχυρωματικούς πύργους τετράγωνους ή πολυγωνικούς.

Η συνολική κατασκευή του τείχους αποτελούταν από πέντε μέρη: **1** η τάφος, **2** ο περίβολος ή το εξωπαρατείχιον, **3** το έξω τείχος, προτείχισμα, έξω κάστρον, ή μακρόν τείχος, **4** ο δεύτερος περίβολος και **5** το εσωτερικόν τείχος, μέγα τείχος, το κάστρον το μέγα, το έσω τείχος. Οκτώ, ή έντεκα μεγάλες πύλες οδηγούσαν στην πόλη από την πλευρά της ενδοχώρας. Οι πύλες αυτές ήταν κατά σειρά η Χρυσή πύλη, η πύλη του Ξυλόκερκου, η πύλη της Ζωοδόχου πηγής, η πύλη του καλού Αγρού, ή του καλαγρού, η πύλη του Πολυανδρίου, η πύλη του Αγίου Ρωμανού, η πύλη του Πέμπτου, η πύλη του Χαρισίου και η Κερκόπορτα.

Από την περιοχή των Βλαχερνών ως την περιοχή του Ιερού παλατίου, το τείχος ήταν απλό και είχε ύψος περίπου δέκα μέτρων. Οι πόρτες που υπάρχουν στο τμήμα αυτό του τείχους είναι δεκατέσσερις. Κατά σειρά είναι η Κυλιόμενη πόρτα, η πόρτα της Αναστάσεως, η πόρτα

του Κυνηγού, η βασιλική πόρτα, η πόρτα του Αγίου Ιωάννη του Βαπτιστή, η πόρτα του Φάρου, η πύλη των Πετριών, η πύλη της Αγίας Θεοδοσίας, η πόρτα εις πηγάς, η πόρτα της πλατείας, η πύλη των Δρουγαρίων, η πόρτα της Φυλακής, η πόρτα του Περάματος, η πύλη της Ικανατίσσης, η πύλη του Νεωρίου, η πόρτα του Ευγενίου.

Από την περιοχή του παλατιού ως την Χρυσή πύλη μεσολαβούν οκτώ χιλιόμετρα παραλιακού τείχους το οποίο όπως και στην περίπτωση του τείχους του Κερατίου κόλπου είναι μονό. Το ύψος των τειχών προσδιορίζεται ανάμεσα στα δώδεκα και δεκαπέντε μέτρα. Κατά σειρά αναφέρονται : η πύλη του Αγίου Μπάρμπου ή αυτοκρατορική πύλη, η σιδηρά πύλη, η πύλη του Αγίου Λαζάρου, η μικρά πύλη της οδηγητρίας, η πύλη του Μιχαήλ του Πρωτοβεστιαρίου, πόρτα Λέοντος, το Κοντοσκάλιον, η πόρτα του Αγίου Αιμηλίου, πόρτα του Ψαμαθά..

Σύμφωνα με την άποψη του κ. R. Krautheimer η ύπαρξη του αυτοκρατορικού οίκου και της αυλής αποτέλεσε καθοριστικό παράγοντα στην εξέλιξη της αρχιτεκτονικής της Κωνσταντινούπολης. Οι παραγγελίες που προέρχονταν από την αυλή, ή τις μεγάλες αριστοκρατικές οικογένειες, έφεραν στην πρωτεύουσα σημαντικούς τεχνίτες. Παράλληλα ευνοήθηκε η κλασσική αρχιτεκτονική, ριζωμένη στις παραδόσεις της εποχής του Κωνσταντίνου, που διατηρούσε από την κλασσική αρχαιότητα τις αντιλήψεις του ρυθμού, της επιμελημένης εργασίας, των πολύτιμων υλικών και του κομψού σχεδίου.

Σύμφωνα με τα παραπάνω βασικό αντικείμενο της οικοδομικής δραστηριότητας του 5ου αιώνα πρέπει να υπήρξαν τα διάφορα ανακτορικά κτίσματα, οι εκκλησίες, και τα έργα «υποδομής». Ωστόσο όπως έχει αναφερθεί και πιο πάνω οι πληροφορίες που έχουμε γι αυτά είναι ελάχιστες. Τα κατάλοιπα της εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής της περιόδου μπορούν να αναζητηθούν στην εκκλησία του Αγίου Ιωάννη του Στουδίου (αφιερωμένη από τον συγκλητικό Στούδιο), η οποία διατηρεί αρκετά σαφή χαρακτηριστικά τα οποία φαίνεται πως αποτελούσαν τον κανόνα της ναοδομίας στην Κωνσταντινούπολη. Το αίθριο του Ναού, που περιβάλλονταν από στοές, οδηγούσε σε μία σταυρόσχημη βασιλική, της οποίας το πρότυπο πρέπει να αναζητηθεί στο σχήμα του ναού των Αγίων Αποστόλων. Ο Ναός αυτός κτίσθηκε στο πρότυπο των σταυρικών μαρτυρίων και θα αποτελούσε το μαυσωλείο του αυτοκράτορα. Στο

κεντρικό τμήμα του ναού υπήρχε η σαρκοφάγος του αυτοκράτορα και τα κενοτάφια των δώδεκα αποστόλων. Με τον τρόπο αυτό ο Κωνσταντίνος αναδείκνυε τον εαυτό του ως ισαπόστολο.

Η μεγάλη οικοδομική δραστηριότητα στην Κωνσταντινούπολη συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια όμως η κορύφωση της δραστηριότητας φαίνεται πως υπήρξε στην περίοδο του Ιουστινιανού. Τα περισσότερα κτίσματα κοσμικά και εκκλησιαστικά επιδιορθώθηκαν, ή κατασκευάστηκαν νέα στη θέση των παλαιότερων. Η οικοδομική δραστηριότητα του Ιουστινιανού δεν είναι ανεξάρτητη από τις συνέπειες της στάσης του «Νίκα», ωστόσο φαίνεται πως υπήρξε και κάποιος προγενέστερος σχεδιασμός από την πλευρά της αυτοκρατορικής διοίκησης. Η οικοδομική δραστηριότητα της εποχής υπήρξε ένα αποτελεσματικό μέσο προβολής της αυτοκρατορικής πολιτικής, όσο και ένα μέσο ανακούφισης του αστικού πληθυσμού που βρήκε έτσι απασχόληση. Άλλωστε η αρχιτεκτονική της εποχής του Ιουστινιανού με τη μεγαλοπρέπεια της και τη διαρκή άμεση, ή έμμεση αναφορά στα ιδεολογικά στοιχεία της οικουμενικότητας, μπορεί να ονομαστεί αυτοκρατορική με όλη τη σημασία του όρου.

Η γενική εντύπωση την οποία προκαλούσε η μορφή της πρωτεύουσας του κράτους ήταν εκθαμβωτική. Τα παλάτια και οι κατοικίες των αριστοκρατικών οικογενειών, οι εκκλησίες και τα άλλα δημόσια οικοδομήματα όπως και τα τείχη της πόλης ήταν σημείο αναφοράς όχι μόνο των κατοίκων της αλλά και όλων των κατοίκων της αυτοκρατορίας. Άλλωστε αυτό μαρτυρούν και οι πολλές αντιγραφές των αρχιτεκτονικών προτύπων της βασιλεύουσας, στις άλλες πόλεις της αυτοκρατορίας.

Σύμφωνα με την περιγραφή που παραθέτει ο Steven Runciman, ο ταξιδιώτης που ερχόταν από τη θάλασσα, καθώς πλησίαζε στην πόλη, έβλεπε να ορθώνεται εμπρός του το παλάτι, με τις κεραμόσκεπες στοές του να συνδυάζονται με τους θόλους των αυτοκρατορικών αιθουσών. Στο βάθος, από την εποχή του Ιουστινιανού και μετά, διακρινόταν ο τρούλος της Αγίας Σοφίας, ενώ εκτεταμένοι κήποι έφταναν ως την παραλία και το θαλάσσιο τείχος. Στην παραλία του Μαρμαρά δέσποζε η εικόνα του τεράστιου αναλυματικού τοίχου του νοτίου άκρου του ιπποδρόμου, ενώ λίγο πιο κάτω βρισκόταν το λιμάνι του παλατιού και η εκκλησία των Αγίων Σεργίου και Βάκχου. Πιο χαμηλά υπήρχε μια συνοικία με μικρότερα

παλάτια και τέλος το θαλάσσιο τείχος συνέχιζε την πορεία του για δέκα περίπου χιλιόμετρα, διακοπτόμενο από κάποια ανοίγματα στα οποία υπήρχαν τεχνητά λιμάνια. Πίσω από αυτά οι «λαϊκές» συνοικίες της πρωτεύουσας, πυκνοχτισμένες, απλώνονταν μέχρι να συναντήσουν το χερσαίο τείχος.

Πίσω από αυτές τις συνοικίες υπήρχε η μικρή κοιλάδα του ποταμού Λύκου, στην οποία υπήρχαν περιβόλια με οπωροφόρα δένδρα και χωράφια. Στο λόφο που βρισκόταν πιο πάνω δέσποζε η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων.

Στην όχθη όπου το θαλάσσιο τείχος συναντούσε το χερσαίο υπήρχε η πολυάνθρωπη συνοικία του Στουδίου στην οποία βρισκόταν και η ομώνυμη μονή. Έξω από τα τείχη υπήρχαν όμως πυκνοκατοικημένα προάστια κατά μήκος της ακτής και σε μήκος περίπου τριών χιλιομέτρων.

Από την πλευρά του Κερατίου κόλπου η όψη της πόλης ήταν διαφορετική. Εμπρός από τα τείχη υπήρχαν αποβάθρες όπου τα διάφορα πλοία μικρά και μεγαλύτερα ναυλοχούσαν. Πολλά προχειροχτισμένα σπίτια έφταναν πολλές φορές με τις πασσαλόπηκτες προεκτάσεις τους αρκετά μέσα στη θάλασσα. Πίσω απ' όλ' αυτά πολλές μικρές πύλες οδηγούσαν στις εμπορικές συνοικίες. Εκεί το πλήθος των κατοικιών ήταν πολύ μεγαλύτερο. Στη δυτική άκρη του τείχους υπήρχε το παλάτι των Βλαχερνών το οποίο μαζί με την εκκλησία που βρισκόταν εκεί έδινε ένα τόνο αρχοντιάς σε όλη την περιοχή. Από την άλλη άκρη υπήρχε το φρούριο όπου διέμενε η αυτοκρατορική φρουρά.

Η Μέση οδός που ξεκινούσε από την είσοδο του παλατιού ήταν ο κεντρικός δρόμος της πρωτεύουσας και διέσχιζε την πόλη ως τη «Χρυσή πύλη». Ενδιάμεσα υπήρχαν οι δύο μεγάλες πλατείες, ο φόρος του Κωνσταντίνου και ο φόρος του Θεοδοσίου (στους οποίους αναφερθήκαμε παραπάνω). Στη συνέχεια ο κεντρικός αυτός άξονας διακλαδίζονταν και η μία διαδρομή ακολουθούσε την πορεία προς το φόρο του Βοός και του Αρκαδίου, περνούσε την συνοικία του Στουδίου και κατέληγε στην Χρυσή πύλη και την πύλη των Πηγών. Ο άλλος άξονας προχωρούσε μπροστά από την εκκλησία των Αγίων Αποστόλων και έφτανε στις Βλαχερνές και τη Χαρισία πύλη, ή την πύλη του Πολυανδρίου.

Η Κωνσταντινούπολη πολιορκήθηκε πολλές φορές από διάφορους εχθρούς, που όλοι ήθελαν να την καταλάβουν, λόγω των αναρίθμητων

θησαυρών της, της ομορφιάς της και της θέσης της. Προσπάθησαν οι Γότθοι, οι Πέρσες, οι Άραβες, οι Ρώσοι και οι Βούλγαροι, οι Λατίνοι και οι Τούρκοι. Σε όλες άντεξε η Πόλη, αλλά το 1204 οι Σταυροφόροι-Φράγκοι και Βενετοί—τα κατάφεραν να την εκπορθήσουν. Το τίμημα ήταν πολύ βαρύ, γιατί οι νικητές άρπαξαν όλους τους θησαυρούς της Πόλης, όλα τα έργα τέχνης, ενώ παράλληλα κατέστρεψαν ένα μεγάλο αριθμό ναών, μνημείων, αγαλμάτων και άλλα έργα. Η Πόλη έτσι αποδυναμώθηκε σημαντικά και αν και οι Έλληνες την ανακατέλαβαν με τους Παλαιολόγους και την κράτησαν για 200 χρόνια ακόμα, ήταν απλώς ζήτημα χρόνου πότε θα έπεφτε στα χέρια των Τούρκων, των καινούργιων απειλητικών εχθρών. Πολλοί ιστορικοί έγραψαν, ότι η Πόλη δεν θα έπεφτε ποτέ στα χέρια των τούρκων, αν δεν είχε προηγηθεί η άλωση της από τους Σταυροφόρους. Όπως και να έχουν τα πράγματα, μετά από έντεκα αιώνες φωτεινού πολιτισμού η Πόλη, στις 29 Μαΐου του 1453, έπεσε στα χέρια του Μωάμεθ του Πορθητή και των Οθωμανών, μετά από 4 προηγούμενες αποτυχημένες απόπειρες.

Και μετά την άλωση το ελληνικό στοιχείο στην Πόλη ήταν πολυάριθμο και σημαντικό. Απέκτησε θρησκευτική αυτοδιοίκηση και η ζωή του επικεντρώθηκε στο Πατριαρχείο, στη συνοικία του Φαναριού. Εκεί ίδρυσε και οργάνωσε σχολεία, ναούς, κοινωνικές οργανώσεις και πολλούς συλλόγους. Η οικονομική θέση των Ελλήνων ήταν πολύ υψηλή και μαζί με τους εβραίους κυριάρχησαν στο εμπόριο. Το υψηλό τους μορφωτικό επίπεδο, τους βοήθησε να καταλάβουν και καίριες διοικητικές θέσεις, όπως διερμηνείς των Σουλτάνων, μυστικοσύμβουλοι κ.λ.π. Κατά τις διάφορες εξεγέρσεις των υπόδουλων ελλήνων, αυτοί οι υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι πλήρωναν με τη ζωή τους πολλές φορές την ελληνική τους καταγωγή, ενώ και το υπόλοιπο ελληνικό στοιχείο διώκονταν σκληρά. Τον 19^ο αι. οι Έλληνες κατασκεύασαν πολλά κτίρια σε ευρωπαϊκό στυλ, δίνοντας έτσι σύγχρονη όψη στην Πόλη. Μετά το τέλος του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, το θωρηκτό Αβέρωφ και άλλα ελληνικά πλοία αγκυροβόλησαν στον Κεράτιο κόλπο και το όνειρο της Μεγάλης ιδέας φαινόταν ότι πραγματοποιείται. Όμως δεν ήταν γραφτό και με τη Μικρασιατική εκστρατεία ένας μεγάλος αριθμός Ελλήνων ξεριζώθηκε και από την Κωνσταντινούπολη σύμφωνα με τη συνθήκη της Λοζάννης. Τον Σεπτέμβριο του 1955 ο τουρκικός όχλος με την παρακίνηση ή την ανοχή

των αρχών, προέβη σε νέους βανδαλισμούς εις βάρος του ελληνικού πληθυσμού, φανατισμένος από την εξέγερση των ελληνοκυπρίων εναντίον των Άγγλων και τον αγώνα τους για ένωση με την Ελλάδα. Ο όχλος λεηλάτησε και έκαψε εκκλησίες και μαγαζιά των ελλήνων, σπίτια και περιουσίες, εξευτελίζοντας κάθε έννοια πολιτισμού. 75 μικρές και μεγάλες εκκλησίες λεηλατήθηκαν και οι βάρβαροι δεν σεβάστηκαν ούτε τα νεκροταφεία. Πάρα πολλοί έλληνες μετανάστευσαν τότε στην πατρίδα και το γεγονός αυτό επαναλήφθηκε το 1964, όταν άρχισαν νέες διώξεις με τις ταραχές που ξέσπασαν στην Κύπρο, ανάμεσα σε Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους. Σήμερα έχουν απομείνει στην Πόλη ελάχιστοι έλληνες, που νομικά είναι πολίτες δεύτερης κατηγορίας. Οι περισσότερες εκκλησίες δεν λειτουργούν, η συντριπτική πλειοψηφία των σχολείων είναι κλειστή και μόνο το απομονωμένο Πατριαρχείο θυμίζει πια κάτι από το βυζαντινό παρελθόν της Πόλης, που σήμερα, επίσημα, ονομάζεται Ισταμπούλ, τουρκική παραφθορά του ελληνικότατου: Εις την πόλιν.

Τη μεσαιωνική εποχή η Κωνσταντινούπολη ήταν η πιο πυκνοκατοικημένη πόλη της οικουμένης. Η Πόλη ήταν διαιρεμένη σε 14 συνοικίες. Είχε γύρω στους 500 ναούς. Εκτός από τον μεγαλύτερο, τη Θρυλική Αγία Σοφία, υπήρχε ο ναός των Αποστόλων, που πάνω στο σχέδιο του χτίστηκε ο ναός του Αγίου Μάρκου στη Βενετία, της Αγ. Ειρήνης, των Αγίων Πέτρου και Μάρκου, των Αγ. Σέργιου και Βάκχου, της Νέας Βασιλικής που έχτισε ο Βασίλειος Α΄, της Παναγίας των Χαλκείων, του Αγ. Γεωργίου, με τα λείψανα του αγίου, της Παναγίας της Μουχλιώτισσας στο Φανάρι. Όλες πλούσιες εκκλησίες, λαμπρά διακοσμημένες, που οι κατακτητές όμως δεν σεβάστηκαν. Άλλες τις μετέτρεψαν σε τζαμιά, άλλες τις έκαναν στάβλους και στρατώνες, ενώ στο τέλος τις γκρέμισαν, σβήνοντας κάθε ίχνος τους. Οι Έλληνες μετά την άλωση, όταν μπορούσαν έχτιζαν ναούς. Έτσι μπόρεσαν να αναγείρουν το ναό του Αγ. Γεωργίου στο Φανάρι, που σήμερα είναι ο πατριαρχικός ναός, του Αγ. Δημητρίου στη συνοικία των Ταταύλων, της Ζωοδόχου πηγής, ενώ στη συνοικία του Πέραν, γνωστοί ήταν ο ναός της Αγ. Τριάδος και του Αγ. Κωνσταντίνου. Ξακουστά ήταν και τα μοναστήρια της Πόλης. Σπουδαία για την αρχιτεκτονική τους και για το ρόλο που έπαιξαν στα ιστορικά γεγονότα ήταν τα μοναστήρια του Σταυδίτη (του Αγ. Ιωάννη του Σταυδίου όπως ονομάζονταν), της Χώρας, της Περιβλέπτου. Στη μονή της Χώρας, που

σήμερα είναι μουσείο, υπήρχε ο υπέροχος ναός του Σωτήρα, που σήμερα έχει γίνει τζαμί.

Η Χρυσή Πύλη ήταν η επίσημη είσοδος της Πόλης, η πιο μεγαλοπρεπής και η πιο όμορφη. Φτιαγμένη με ξανθό μάρμαρο, είχε γλυπτές και μπρούτζινες διακοσμήσεις. Μόλις έμπαινε κάποιος στην Πόλη από τη Χρυσή Πύλη, έπαιρνε την οδό των Θριάμβων, που έβγαине στη Μέση, διασχίζοντας πυκνοκατοικημένες συνοικίες. Η μέση ήταν ο κυριότερος δρόμος της Κωνσταντινούπολης, που τελείωνε στην Πύλη των Ανακτόρων και είχε μήκος γύρω στο 1,5 χιλιόμετρο. Η Πύλη των Ανακτόρων λεγόταν και Χάλκη, και στην είσοδο είχε ένα τεράστιο εικόνισμα του Χριστού ανάμεσα σε πολύχρωμα μάρμαρα. Η Μέση οδός οδηγούσε στις εμπορικές συνοικίες, είχε στοές δεξιά και αριστερά και κάθε επτάγγελα είχε τη δική του μεριά, όπου κατά ομάδες πουλούσαν τα εμπορεύματα τους. Ακολουθώντας τη Μέση Οδό, κάποιος συναντούσε την αγορά του Κωνσταντίνου με το άγαλμα του ιδρυτή της πόλης, την αγορά του Θεοδόσιου και το ναό των Αγ. Αποστόλων, που έχτισε ο Κωνσταντίνος και όπου φύλαγαν τα λείψανα των αυτοκρατόρων, σε πολυτελείς σαρκοφάγους. Αφού πέρανε και την Αψίδα του Χρυσού Μιλίου έβγαине κανείς στην κεντρική πλατεία του Αυγούστου, που στη μια μεριά τη ήταν χτισμένο το κτίριο της Συγκλήτου, ενώ στα βόρεια υψωνόταν αγέρωχη η Αγία Σοφία. Στη μέση της πλατείας ήταν μια ψηλή στήλη με το άγαλμα του Ιουστινιανού με το άλογο του, ενώ γύρω-γύρω ήταν στημένα και άλλα πολυάριθμα αγάλματα. Νότια από την πλατεία του Αυγούστου ήταν ο επιβλητικός ιππόδρομος, που είχε το σχήμα σφενδόνης. Εκεί γίνονταν αρματοδρομίες τις οποίες παρακολουθούσαν μέχρι και 40.000 θεατές, ενώ και κάποιο είδος πολιτικής ζωής διαδραματιζόνταν στους χώρους του, γιατί οι θεατές ανάλογα με τους αναβάτες και τις στολές που φορούσαν αυτοί, ήταν χωρισμένοι σε αντίπαλες φατρίες, σπουδαιότερες από τις οποίες ήταν οι Πράσινοι και οι Βένετοι. Από κει ξεκίνησε και η στάση του Νίκα, όταν αυτοκράτορας ήταν ο Ιουστινιανός. Από ειδικά θεωρεία παρακολουθούσαν τα θεάματα ο αυτοκράτορας με την ακολουθία του, που ο λαός και οι αρχές του Ιπποδρόμου υποδέχονταν με λαμπρή εθιμοτυπία. Εκεί τελούνταν επίσης οι θρίαμβοι των αυτοκρατόρων με τους αιχμάλωτους και τα πολεμικά λάφυρα.

Είπαμε πως από την Χαλκή πύλη ή πύλη των ανακτόρων γινόταν η

είσοδος στα βασιλικά παλάτια. Τα ανάκτορα αυτά ήταν ένας πολύπλοκος αρχιτεκτονικός οργανισμός, γιατί μετά τον Μέγα Κωνσταντίνο όλοι σχεδόν οι αυτοκράτορες έκαναν και προσθήκες. Υπήρχαν αναρίθμητες αίθουσες, ναοί, περίπτερα, βιβλιοθήκες, στρατώνες, γραφεία, ακόμα και φυλακές. Όλα αυτά μέσα σε ένα ισχυρό τείχος, με άγρυπνους φρουρούς. Εκτός από τα κτίρια υπήρχαν και λιμνούλες, βεράντες με σκιές, κήποι. Ήταν η κατοικία όλων των κρατικών λειτουργιών και αξιωματούχων, ενώ σε ένα ειδικό υφαντήριο κατασκευάζονταν τα περίφημα χρυσοϋφαντα ρούχα και υφαντά που φορούσαν οι αυλικοί στις δεξιώσεις ή δώριζαν σε ξένους. Προχωρώντας μετά τη Χαλκή πύλη, μέσα από στοές, έφθανε κανείς στις επίσημες αίθουσες. Η Χρυσοτρίκλινος ήταν η αίθουσα όπου δέχονταν ο αυτοκράτορας. Μια αίθουσα επενδυμένη παντού με χρυσά μωσαϊκά. Οι ξένοι πρεσβευτές γίνονταν δεκτοί στην Τρίκογχο, μια αίθουσα χτισμένη με αραβικές επιρροές από τον Θεόφιλο. Εκεί γίνονταν μερικά πράγματα που εντυπωσίαζαν τους ξένους. Ενώ ο ξένος προσκυνούσε τον αυτοκράτορα, ο θρόνος ανυψώνονταν σιγά σιγά και μερικά χρυσά λιοντάρια που ήταν δεξιά και αριστερά του θρόνου, άρχιζαν να κουνούν την ουρά τους και να μουγκρίζουν. Μα δεν ήταν μόνο αυτό. Στην αίθουσα αυτή υπήρχαν χρυσά και ασημένια δέντρα, όπου πάνω τους κάθονταν χρυσά πουλιά, στολισμένα με πολύτιμες πέτρες, διαμάντια και ζαφείρια. Μαζί με τα λιοντάρια που μούγκριζαν, τα πουλιά αυτά άρχιζαν να κελαηδούν. Μπορούμε λοιπόν να φανταστούμε το μέγεθος του εντυπωσιασμού των ξένων και να καταλάβουμε γιατί όλοι ζήλευαν την Πόλη και ήθελαν να την κατακτήσουν. Σε ένα άλλο ανάκτορο, το Νέον, δίνονταν τα επίσημα γεύματα. Ο αυτοκράτορας έμενε σε διαφορετικά διαμερίσματα από την αυτοκρατορία και για να μπει στο Γυναικείον, όπως λέγονταν, έπρεπε να έχει την άδεια της.

Αλλα φημισμένα ανάκτορα ήταν το ανάκτορο των Βλαχερνών, που ήταν η κατοικία των αυτοκρατόρων την εποχή των Κομνηνών, του Βουκουλέοντα, που ήταν το σημείο που αποβιβάζονταν η αυτοκρατορική οικογένεια από τη θάλασσα, με πολλές εκκλησίες και παρεκκλήσια, ενώ σε ένα από τα παρεκκλήσια φυλάγονταν ιερά λείψανα όπως η Λόγχη που τρύπησε το Χριστό, το Ακάνθινο Στεφάνι, κομμάτι του Τιμίου Σταυρού. Άλλα ανάκτορα ήταν το έβδομον, το Πεντακόβουλον και το παλάτι της Πορφύρας. Επίσης ονομαστά ήταν και άλλα μνημεία, όπως ο Πύργος του

Γαλατά, του Λεάνδρου και του Πανεπιστημίου, που ερείπια τους σώζονται και σήμερα.

Στην Κωνσταντινούπολη υπήρχαν ναοί και άλλων θρησκειών, ενώ τα τελευταία πριν την άλωση χρόνια λειτουργούσε και τζαμί. Ορφανοτροφεία και πτωχοκομεία, γηροκομεία και νοσοκομεία, ξενώνες και δημόσια λουτρά συνθέτουν μια πολύ προχωρημένη για την εποχή της εικόνα του ενδιαφέροντος για τα πιο αδύναμα μέλη της κοινωνίας. Οι τρούλοι των εκκλησιών, οι στέγες των ανακτόρων, τα τείχη ολόγυρα, τα δέντρα και το πράσινο ανάμεσα στα σπίτια που κατηφόριζαν προς τα παράλια, όλα αυτά χάριζαν μια έξοχη και υποβλητική χροιά στην πόλη. Το παράδοξο γεγονός ήταν πως δεν υπήρχε μια καθαρά αρχιτεκτονική συνοικία, αλλά τα μικρά και ταπεινά σπίτια ήταν χτισμένα δίπλα σε πολυτελέστατα ανάκτορα. Τα περισσότερα σπίτια είχαν στέρνες με νερό και όλοι έδιναν μεγάλη σημασία στην υγιεινή. Η κάθε συνοικία ήταν όση σχεδόν και μια σύγχρονη της ευρωπαϊκή πόλη. Όμως τον καιρό της παρακμής, τα σημάδια της φαίνονταν καθαρά στα εγκαταλελειμμένα κτίρια, πολλά από τα οποία είχαν σωριαστεί σε ερείπια. Ο πληθυσμός είχε ελαττωθεί πολύ (μόλις 200.000 τον καιρό της άλωσης από το 1 και 1,5 εκατομμύριο του καιρού της ακμής), τα οικονομικά δεν επέτρεπαν αναπαλαιώσεις και μόνο οι Εκκλησίες και το Βασιλικό παλάτι θύμιζαν τις παλιές ημέρες δόξας. Επιπλέον, τον καιρό της πρώτης άλωσης της από τους Σταυροφόρους, η Πόλη λεηλατήθηκε βάναισα και έχασε όλο το χρυσάφι της, καθώς επίσης και έργα τέχνης ανεκτίμητης αξίας, που είτε κλάπηκαν, και τα βλέπουμε σήμερα σε διάφορα μουσεία της Δύσης (ο Άγιος Μάρκος στη Βενετία είναι γεμάτος απ' αυτά), είτε χειρότερα ακόμη καταστράφηκαν εντελώς.

Από τα μνημεία που έχτισαν οι Οθωμανοί, ας έχουμε στη μνήμη μας μερικά τζαμιά, όπως του Σουλτάν Αχμέτ, χτισμένο στα πρότυπα της Αγ. Σοφίας, του Αχμέτ πασά. Μερικά παλάτια, όπως του Νταλμά Μπαξέ, το Σαραϊ-Μπουρνού. Τέλος μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το Τοπ-Καπί, το ανάκτορο δηλαδή στο οποίο έμεναν οι Σουλτάνοι.

Σήμερα η Κωνσταντινούπολη είναι μια πόλη 10.000.000 κατοίκων, άναρχα δομημένη, με παραγκουπόλεις στις συνοικίες της και πολύ φτωχούς πληθυσμούς, ενώ από την άλλη υπάρχει μια βιτρίνα με έργα σύγχρονα, όπως το αεροδρόμιο, που θέλουν να επιδείξουν το ευρωπαϊκό

πρόσωπο της σύγχρονης Τουρκίας. Για τους Έλληνες όμως, είναι μια αλησμόνητη πόλη, η συνείδηση της νεώτερης παρουσίας τους. Η άλωση της και η οριστική απώλεια της, είναι για όλο τον Ελληνισμό ένα τραύμα που δεν επουλώνεται, όσα χρόνια και αν περάσουν.

.